

UNIVERSITY OF HELSINKI

<https://helda.helsinki.fi>

Helda

Kohti elämismaailmaa : Maantieteellisen miellekartan piirtäminen eksistentiaalisen semiotiikan näkökulmasta

Hilander, Markus

Alue- ja ympäristötutkimuksen seura ry
2014

Hilander, M & Välimaa, I 2014, 'Kohti elämismaailmaa : Maantieteellisen miellekartan piirtäminen eksistentiaalisen semiotiikan näkökulmasta', Alue ja ympäristö, Vuosikerta. 43, Nro 2, Sivut 46-56.

<http://hdl.handle.net/10138/231137>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Markus Hilander ja Iida Välimaa

Kohti elämismaailmaa

Maantieteellisen miellekartan piirtäminen eksistentiaalisen semiotiikan näkökulmasta

Towards everyday life: the process of mental map drawing from the perspective of existential semiotics

This article discusses the process of drawing a geographical mental map as a tool for fostering young people's thinking skills in geography. When students draw mental maps of their immediate surroundings, such as the home and school environment, they come into contact with values; for instance, what they consider as their favourite places and which places they avoid. The theory of existential semiotics by Eero Tarasti is the first attempt to discover the life of signs 'from within'; that is, how signs are derived from values. This study sheds light to the ways in which these values are actualised during the process of drawing a mental map. Our aim is to open up Tarasti's terminology in the contexts of pedagogy and geography. In addition, we are seeking a method to approach young people's everyday life experiences in teaching and researching geography. As a result, we suggest a new meta-language for visual methodologies; this language concentrates on describing the steps of drawing rather than conducting a content analysis of the maps. This article integrates human geography, existential semiotics and visual methodologies.

Keywords: existential semiotics, geography teaching, mental map, visual methodology

Johdanto

Kontekstuaalisen oppimiskäsityksen mukaan koulussa opitaan uusia asioita, jotka ovat hyödynnettävissä jokapäiväisessä arjessa. Koulu ei kuitenkaan ole vain oppimisen paikka, arjesta irrallinen ”säiliö”, vaan monikerroksinen sosiaalinen tila (Kuusisto-Arponen 2012). Koulun monet sosiaaliset tilanteet vaikuttavat nuorten vapaa-ajan viettoon ja siten lähiympäristön käyttöön. Mielestämme tämän vuorovaikutuksen ei tarvitse olla yksisuuntaista, vaan nuorten elämismaailmaa voidaan tehdä näkyväksi myös koulumaailmassa. Maantieteen oppimisessa kontekstuaalisella oppimiskäsityksellä viitataan maantieteellisten ilmiöiden käsittelemiseen nuorten oman elämismaailman kautta (Cantell 2011).

Sirpa Tanin (2012: 24) artikkelissa kysytään: ”(E)ikö oppilaiden oman elämismaailman maantieteellinen tutkiminen ja ympäristöhavaintojen analysointi voisi olla keskeistä maantieteen kurssien sisältöä?” Miellekartan avulla maantieteellinen tietoa on mahdollista yhdistää nuoren omaan elämismaailmaan. Näin maantieteellinen tieto kääntyy nuorelle arkisemmaksi, tutummaksi ja merkityksellisemmäksi kuin esimerkiksi pelkästään maantiedon oppikirjasta luettu teksti (Kupiainen & Sintonen 2009: 72–73).

Maantieteellisen miellekartan eli kognitiivisen kartan (mental map) piirtämisen avulla nuoren on mahdollista tulla tietoiseksi arjessa kohtaamistaan asioista, joihin hän ei ole aiemmin välttämättä kiinnittänyt huomiota. Esimerkiksi miellekartan tienvarsimetsät ja julkisen liikenteen pysäkit saate-

taan piirtämishetkenä mieltää vain maamerkkeinä, kartan jäsenyskehikkona, mutta ne voivat saada uusia merkityksiä, kun nuori vierailee näissä paikoissa seuraavan kerran. Semioottisen tutkimusmenetelmän varhaista kehittelijää Charles Sanders Peircea mukailien miellekartta voidaan ymmärtää merkinä, jonka avulla opitaan jotakin uutta (Merrell 2001: 37). Merkkien avulla voidaan puhua poissaolevasta. Vaikka miellekartta piirrettäisiin luokkahuoneessa, ympäristö ei rajoitu vain kyseiseen tilaan, sillä karttoihin piirretyt puistot, kaupat ja tapaamispaikat viittaavat sen ulkopuolelle (Kress 2001: 71). Nuorilla on myös vapaus valita miellekarttaansa elementtejä tästä luokkahuoneen ulkopuolisesta ympäristöstä oman kiinnostuksensa mukaan.

Tässä artikkelissa pohdimme, miten maantieteellisen miellekartan piirtäminen omasta lähiympäristöstä vaikuttaa nuoren maantieteelliseen ajatteluun. Pohdimme erityisesti, millaisia työvälineitä Eero Tarastin kehittämä teoria eksistentiaalisesta semiotiikasta tarjoaa tähän tarkoitukseen. Sen sijaan, että opettaja analysoisi oppilaiden tuottamia piirroksia ikään kuin ulkopuolelta käsin, pyrimme eksistentiaalisen semiotiikan avulla korostamaan nuoren roolia ja hänen omia kokemuksiaan maantieteellisen miellekartan piirtämisessä. Vaikka Tarasti käyttää teoriassaan runsaasti esimerkiksi eksistentiaalifilosofien Søren Kierkegaardin, Martin Heideggerin, Karl Jaspersin ja Jean-Paul Sartren käsitteitä, tarkoituksenamme ei ole verrata heidän ja Tarastin määritelmien eroavaisuuksia, vaan avata nimenomaan Tarastin käsitteitä pedagogisessa yhteydessä. Tarastikaan (2012a: 316–317, 326) ei pyri tekemään paluuta edellä mainittujen filosofien ajatuksiin esimerkiksi eksistentialismista, vaan hän pyrkii tarkastelemaan sitä, miten jo olemassa olevat ideat käyttäytyvät uudessa semioottisessa kontekstissa. Tarasti (2012a: 340) ei myöskään esitä teoriaansa valmiina kokonaisuutena, vaan kehittää sitä yhä.

Aluksi esittelemme miellekartan piirtämistä visuaalisena menetelmänä. Vaikka kirjoitamme artikkelissamme opettajista ja oppilaista, emme tee tarkkaa eroa opettajan ja tutkijan roolien välille, koska maantieteen kouluopetus perustuu sekä akateemisen maantieteen että maantieteen ainedidaktiikan tutkimukseen (ks. Cantell *et al.* 2012) ja koska miellekarttaa voidaan käyttää myös tutkimusmenetelmänä. Tämän jälkeen pyrimme osoittamaan Peircean merkkikäsitteiden avulla, miten miellekartan merkitykset eroavat riippuen siitä, tarkastellaanko sitä opettajan vai oppilaan näkökulmasta. Tarastin teoriaa esittelemme kolmessa

osassa: ensin nuori tarkastelee lähiympäristöään uudesta näkökulmasta, sitten hän piirtää maantieteellisen miellekartan ja lopuksi keskustele siitä muiden kanssa. Lähiympäristön tarkastelua kuvaamme *Daseinin* ja transsendentaalisten ideoiden välisenä matkana. Tämän matkan ansiosta hahmotetut paikkakokemukset liitetään miellekarttaan modaaliteettien kautta. Lopuksi esittelemme Tarastin teorian viimeisimmän vaiheen, niin kutsutun Z-mallin, jonka avulla valmiista miellekartasta voidaan keskustella muiden kanssa esimerkiksi luokkahuoneessa. Artikkelimme ei esittele empiiristä tutkimusta, mutta havainnollistamme käsittelemäämme teoriaa yhden miellekartan avulla.

Miellekartan piirtäminen visuaalisena menetelmänä

Lähiympäristöä voidaan representoida eli esittää toisin esimerkiksi erilaisilla visuaalisilla menetelmillä. Visuaaliset menetelmät ovat nuorille usein mieluisia esittämisen ja tietämisen tapoja, ja ne ovat lähellä heidän arkipäiväänsä (Christensen & Prout 2002; Thomson 2008: 11; Heath *et al.* 2009). Esimerkiksi nuorten sosiaalisen median käytössä kuvilla ja visuaalisuudella on keskeinen rooli (Tani 2014). Vaikka erilaisilla tekstimuodoilla on yhä oma osansa viestintävälineiden käytössä, Juha Herkman (2007: 62–63) toteaa, että kuvakulttuurin merkitys on aiempaa näkyvämpi ja vaikutusvaltaisempi ihmisten arjessa. Samalla myös keskustelu visuaalisuudesta ja sen merkityksestä on lisääntynyt (Rossi & Seppä 2007: 8). Visuaalisia menetelmiä käyttämällä lapsille ja nuorille on mahdollista antaa aktiivinen rooli maantieteen oppimisessa (*students-as-researchers*) (Thomson 2008: 13; Heath *et al.* 2009). Miellekartan piirtämisessä nuori itse tutkii elämismaailmaansa arvioimalla lähiympäristössä saamia kokemuksia ja niiden merkityksiä sekä pohtimalla ratkaisuja niiden visualisoinniksi miellekartan muotoon. Visuaalisilla menetelmillä tuotetut esitykset eivät ole koskaan objektiivisia tai neutraaleja, vaan niissä maailma esitetään aina tekijänsä valintojen ja näkökulmien kautta (Kupiainen & Sintonen 2009; Jokela 2011; Mitchell *et al.* 2011; Rose 2012).

Erilaiset miellekartat ovat suosittuja lasten ja nuorten parissa tehtävässä tutkimuksessa, koska omien mielikuvien ja mielipiteiden ilmaiseminen pelkästään kirjoittaen voi olla näille ryhmille vaikeaa (esim. Thomson 2008; den Besten 2010; Hilander 2012b). Piirtäen voidaan esittää ilmiötä, joita ei ole mahdollista tavoittaa kirjoittaen ja päinvastoin (Kress 2001: 71). Jo Peircean varhainen

semiotiikka pyrki osoittamaan, että kielikeskeinen ajattelu ei yksin kykene selittämään todellisuutta (Mitchell 1994: 12). Myös jotkin nuorten arjen paikkoihin liittyvät kokemukset saattavat tulla helpommin esille, kun paikat piirretään miellekarttaan. Arjen paikoilla viittaamme lähinnä Ilkka Luodon (2008: 53) semioottisesti luonnehtimaan paikkaan: ”Paikka tarkoittaa asioiden ja esineiden paikallistumista siten, että paikantuessaan ne muodostavat havaitisjalleen mielekkäitä merkityskokonaisuuksia muiden asioiden ja esineiden kanssa”. Kynnys miellekartan piirtämiseen on usein matala, koska sitä voi työstää monin eri tavoin eikä se edellytä hyvää piirustus-, kieli- tai kartanlukutaitoa. Tämän ansiosta miellekartan piirtäminen sopii menetelmänä erilaisille ja erilaisista taustoista tuleville maantieteen oppijoille. Miellekartan piirtämisessä on syytä olla salliva ote, koska kolmiulotteista maailmaa ei voida esittää täydellisesti kaksiulotteisena (Soini 2001: 229; Mitchell *et al.* 2011: 23–24). Piirustustaidon sijaan miellekartan piirtämisessä painotetaan omien mielikuvien ja mielipiteiden tunnistamista, niiden perusteiden arvioimista ja piirtämisessä tehtyjen valintojen perustelemista. Visuaalisilla menetelmillä tuotettujen aineistojen tulkintaa on kuitenkin syytä täydentää esimerkiksi haastatteluin tai kyselylomakkein (den Besten 2010: 185; Mitchell *et al.* 2011: 25).

Miellekarttaa käyttävissä tutkimuksissa lapsia ja nuoria pyydetään usein piirtämään kartta heille tutusta alueesta tai reitistä. Myös nuorten ympäristömielikuvia ja alueiden keskinäisiä arvostuseroja on lähestytty maantieteessä miellekartan avulla. Miellekartta välittää piirtäjänsä näkemyksiä ympäristöstä, jostakin alueesta tai ilmiöstä, sillä lähiympäristöstä muistetaan usein ne paikat, joissa piirtäjä on itse käynyt ja joista hänellä on omakohtaisia kokemuksia (Soini 2001: 227–228; den Besten 2010: 185; Cantell *et al.* 2012: 299). Toisinaan miellekartan piirtämiseen liittyvät seikat jäävät tutkimuksessa toissijaisiksi; tällöin miellekarttaa käytetään vain työkaluna varsinaiseen tutkimuskysymykseen (esim. nuorten ympäristötietoisuus) vastaamisessa. Miellekarttojen analyysissa suosittuja ovat Kevin Lynchin (1960) typologiaan perustuvat luokittelut, joissa tyypillisesti erotetaan miellekarttaan piirretyt tiet ja polut (*paths*), alueet (*districts*) ja niiden väliset reunat (*edges*), maamerkit (*landmarks*) ja ihmisten välistä vuorovaikutusta kuvaavat elementit (*nodes*) (Wiegand 2006; Gillespie 2010).

Omassa tutkimuksessaan Iida Välimaa on piirtänyt maantieteellisiä miellekarttoja itähelsinkiläisen lähion 14–17-vuotiailla nuorilla sekä pyytänyt heitä täyttämään taustatietolomakkeen ja ryh-

mähaastattelut heitä. Miellekartan piirtämiseen Välimaa on tuonut avuksi neljä symbolia. Punaisella sydämellä miellekarttaan merkitään mielipaikat; sinisellä ympyrällä paikat, joissa oleillaan usein; ympyrällä, jonka sisällä on rasti, paikat, joissa ei haluta viettää aikaa; ja keltaisella kolmiolla paikat, joita pelätään (kuva 1) (vrt. den Besten 2010: 184). Yhteen paikkaan on sallittua merkitä myös useampi symboli. Tällöin paikan monimerkityksisyys nousee esiin, kun sama kohde on merkitty useammalla symbolilla; esimerkiksi kuvassa 1 ostoskeskuksia on merkitty sekä mielipaikan että pelon paikan symboleilla. Symbolien käytön tarkoituksena on ohjata nuoria pohtimaan lähiympäristön käyttöä eri näkökulmista, mielipaikoista pelon paikkoihin, ja auttaa heitä jäsentämään lähiympäristöön liitettyjä merkityksiä. Symbolit on määritelty ennalta sen takia, että ne auttavat erilaisista taustoista tulevia nuoria pääsemään miellekartan piirtämisessä alkuun.

Symbolien käyttö tekee miellekarttoista henkilökohtaisia. Esimerkiksi kuvan 1 miellekartasta nähdään, että vaikka kirkko on piirretty suurena ikonina keskelle miellekarttaa, sitä ei ole merkitty millään symbolilla. Tästä voidaan tulkita, että kirkko ei ole piirtäjälle erityisen merkityksellinen; todennäköisesti se on hänelle vain maamerkki. Kuvassa 1 ilmenee myös piirtämisen konventioita, sillä vaikka kohteiden koko pienenee kohti kartan reunoja ja moniin kartan ulkopuolisiin kohteisiin viitataan nuolilla, juuri reuna-alueilla monet kohteet on merkitty mielipaikan symbolilla. Symbolien käytön lisäksi nuoret voivat halutessaan kirjoittaa miellekarttaan, eli avata miellekartan kohteiden merkityksiä myös kirjoitetun tekstin avulla.

Lähiympäristön tarkastelua uudesta näkökulmasta: matka Daseinin ja transsendentaalisten ideoiden välillä

Miellekartta perinteisen merkkikäsitteiden mukaan

Peircen merkki rakentuu kolmesta elementistä: fyysisestä merkistä itsestään (*representamen*), tämän fyysisen merkin ilmaisemasta sisällöstä eli objektista ja näiden kahden pohjalta muodostuvasta tulkitsimesta (*interpretantti*). Tulkitsin on ikään kuin väline, jonka avulla merkkiä tulkitaan; tulkitsin voi olla esimerkiksi idea, mielikuva tai tunne (ks. esim. Nöth 1995: 42–44; Peirce 1998: 482; Tarasti 2004: 18–19; Hilander 2012a: 75–76). On kuitenkin syytä huomauttaa, että tulkitsin ei ole sama asia kuin merkin tulkitsija. Sen lisäksi, että nämä kolme elementtiä kuvastavat Peircen käsitystä merkis-

merkiksi Heideggerin *Daseinin*. Yhteistä Tarastin ja Heideggerin *Daseinille* on sen suomenos ”tääläoloksi”, joka on Tarastille (2004: 21–22) samalla *Daseinin* perusmerkitys. Rufus Duits (2012: 581) toteaa kuitenkin, että Tarastin *Dasein* tarkoittaa vain yhtä Heideggerin *Daseinin* ulottuvuuksista, jokapäiväisyyttä. Jokapäiväisyys sopii kuvaamaan myös nuorten elämismaailmaa, eli heidän lähiympäristöään ja sen arkipäiväistä käyttöä, minkä johdosta tässä artikkelissa lähiympäristö rinnastetaan Tarastin *Daseiniin*.

Tarasti (2000: 18; 2012a: 317) uudistaa subjektin roolia semioottisessa keskustelussa. Tarasti (2004: 67–68) kirjoittaa ”semioottisesta subjektista”, jolla voidaan viitata yksilön lisäksi yhteisöön ja kulttuuriin. Koska subjekti on aina läsnä puhuttaessa myös paikasta (Kymäläinen 2005: 54), *Daseinilla* voidaan viitata lähiympäristön lisäksi siellä oleviin subjekteihin. Tarasti (2004: 22) ei tarkoitakaan *Daseinilla* vain yhtä subjektia, vaan esimerkiksi kaikkia tiettyyn ystäväpiiriin kuuluvia jäseniä. Tämä lähestyy Luodon (2008: 53) näkemystä paikkakokemuksesta, joka ei hänen mukaansa voi olla puhtaasti yksilöllinen, vaan aina sosiaalisesti jaettu. Miellekartoissa tämä ilmenee esimerkiksi paikkoina, joissa nuoret viettävät aikaa ystäviensä kanssa. Kuvan 1 miellekartassa tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi keskelle karttaa kadulle merkitty ystävien tapaamispaikka, lukuisat ystävien kodit ja muutamet viheralueet. Näin kyseinen *Dasein* antaa tietoa siitä, millä tavoin nuoret käyttävät lähiympäristöään, eli Peiracen merkikäsityksen mukaan ilmaistuna siitä, millaisia dynaamisia objekteja nuoret ovat kokeneet näissä lähiympäristön kohteissa.

Transsendentaaliset ideat

Daseinin elämismaailman, kuten lähiympäristön, ystäväpiirin, yhdessä olemisen ja kehollisuuden, vastakohtaksi Tarasti (2000: 19; 2012a: 330; Duits 2012: 581) asettaa transsendentaaliset ideat. Tarasti (2004: 23; 2012a: 324) hahmottelee käsitystään semioottisesta transsendenssista lähinnä Immanuel Kantin ja Edmund Husserlin ajattelun pohjalta, koska transsendenssia ei ole aiemmin juuri huomioitu semioottisessa keskustelussa. Tarastin semioottista transsendenssia ei pidä kuitenkaan sekoittaa varsinaiseen filosofiseen transsendenssiin. Tarasti (2004: 18, 54; 2012a: 317) antaa transsendentaalisille ideoille melko epämääräisen määritelmän; ne ovat hänen mukaansa jotakin jäsentymätöntä jokapäiväisen maailman takana – jotakin, joka on poissaolevaa mutta kuitenkin läsnä mielessä. Tarastin (2004:114) mukaan transsendentaaliset ideat

ovat sinänsä abstrakteja, ajattomia ja universaaleja, kunnes ne tulevat *Daseinin* piiriin, jolloin ne saavat paikan, ajan ja toimijat. Tarasti (2004: 52) korostaa, että transsendenssi ei ole hänelle mikään ideologinen ”yläkerran” käsite, joka suvaitaisi ajoittain näyttäytyä ”alakerran” maailmallisissa yhteyksissä.

Artikkelissamme rinnastamme transsendentaaliset ideat aiemmin esittelemäämme neljään symboliin, koska ajattemme, että esimerkiksi mielipaikat ja pelon paikat ovat olemassa nuoren mielessä jonkinasteisina ideoina nuoren oleskellessa lähiympäristössä, vaikka näitä kohteita ei ole merkitty konkreettisilla punaisilla sydämillä tai keltaisilla kolmioilla fyysisessä todellisuudessa. Kun tällainen transsendentaalinen idea esimerkiksi mielipaikasta tunkeutuu *Daseiniin*, siitä tulee merkki eli piirretty punainen sydän miellekarttaan. Samalla, kun symbolit ohjaavat nuoria tarkastelemaan lähiympäristöä erilaisista näkökulmista, ne ovat yritys soveltaa eksistentiaalista semiotiikkaa käytäntöön maantieteellisessä kontekstissa. Nuori voi vaikuttaa miellekartan piirtämisestä (Stenvall 2013), koska tällöin hän hahmottaa lähiympäristönsä merkityksiä uudesta näkökulmasta juuri transsendentaalisten ideoiden avulla. Vaikka nuori odottaisi ystäviään samalla tapaamispaikalla joka arkiamu ennen kouluun menoa, hänelle saattaa valjeta miten paljon aikaa hän kyseisellä tapaamispaikalla tulee viettäneeksi vasta kun hän merkitsee tapaamispaikan usein oleskellun paikan symbolilla miellekarttaan. Tarastin sanoja mukaillen tapaamispaikka on ollut läsnä nuoren mielessä, mutta sen merkitys hänen elämismaailmalleen on ollut poissaoleva. Esimerkiksi tällä tavoin transsendentaaliset ideat eli symbolien käyttö voi selkiyttää ja jäsentää nuoren näkemystä lähiympäristöstä, hänen *Daseiniaan*.

Negaatio ja affirmaatio

Kun nuori piirtää maantieteellistä miellekarttaa, hän liikkuu *Daseinin* ja transsendentaalisten ideoiden välillä. Tämä liike eli transsendentaalinen matka (*transcendental journey*) on mahdollista kahden semioottisen operaation, affirmaation ja negaation, välityksellä (kuva 2) (Tarasti 2000: 21; 2004: 52; vrt. Tarasti 2012a: 318). Subjektilla on ikään kuin kyky peilata *Daseinia* semioottiseen transsendenssiin (Tarasti 2004: 22). Tarasti (2004: 22–23, 53) huomauttaa, että hänen kuvaamansa transsendentaalinen matka on semioottinen ja filosofinen, ei psykologinen tai meditatiivinen. Negaatiossa maailma koetaan riittämättömäksi, puutteelliseksi ja tyhjäksi. Maantieteellisen miellekartan piirtämi-

sessä rinnastamme negaation tapahtumaan, jossa nuori ei liitä johonkin lähiympäristön elementtiin uusia merkityksiä tai jossa hän päättää jättää jonkin elementin kokonaan piirtämättä miellekarttaan; tätä voidaan kutsua ”karsimisen” operaatioksi. Tarastin transsendentaalinen matka ei pysähdy negaatioon, vaan jatkuu affirmaatioon. Päinvastoin kuin negaatiassa, affirmaatiassa maailma koetaan täynnä merkityksiä olevaksi (Tarasti 2004: 22, 65; 2012a: 318). Tällöin nuori tarkastelee lähiympäristöä jollakin uudella tavalla, eli hän liittää lähiympäristönsä paikkoihin uusia merkityksiä pohtiessaan miellekartan piirtämistä; tätä voidaan kutsua ”lisäämisen” operaatioksi. Edellä esitetyssä tapaamispaikkaesimerkissä nuori kokisi tällöin ystävien tapaamispaikan täytyvän affirmaation kautta transsendenttilla merkityksillä. Miellekartan piirtämisessä negaatiota ja affirmaatiota voi tapahtua samanaikaisesti. Sitten Tarasti (2000:19) on alkanut epäillä, että negaation ja affirmaation lisäksi saattaa olla useita muitakin, ellei jopa ääretön määrä, vastaavanlaisia transsendentaalisia tapahtumia.

Semioottinen paikka

Transsendentaalisen matkan aikana *Dasein*, jolla nyt viittaamme lähiympäristöön, voi muuttua, minkä seurauksena nuori näkee lähiympäristön kohteita uudesta näkökulmasta. Tällöin nuori voi miellekartan piirtämisen jälkeen nähdä jonkin lähiympäristönsä elementin, esimerkiksi puistoalueen, uudessa merkityksessä. Kutsumme tätä uudelleen katsottua ympäristöä semioottiseksi paikaksi. Se on nuoren miellekarttaan piirtämä ja symbolilla merkitsemä elementti tai kohde. Nuori tiedostaa tämän semioottisen paikan merkityksen itselleen vasta miellekartan piirtämisen yhteydessä, transsendentaalisten ideoiden ansiosta. Toisaalta on mahdollista, että semioottinen paikka on piirretty miellekarttaan, mutta sen merkitys ei ole selkeytynyt nuorelle vielä piirtämisen yhteydessä eli sitä ei ole merkitty millään symbolilla. Tämä ilmiö oli havaittavissa Välimaan tekemissä ryhmähaastattelussa, joiden aikana nuoret tutkivat aikaisemmin piirtämiään miellekarttoja. Semioottisen paikan arvo voi myös aktualisoitua nuorelle vasta, kun hän seuraavan kerran vieraillee kyseisessä semioottisessa paikassa fyysisessä todellisuudessa. Ilman miellekartan piirtämistä tällaista *Daseinin* valaistumista ei välttämättä tapahtuisi.

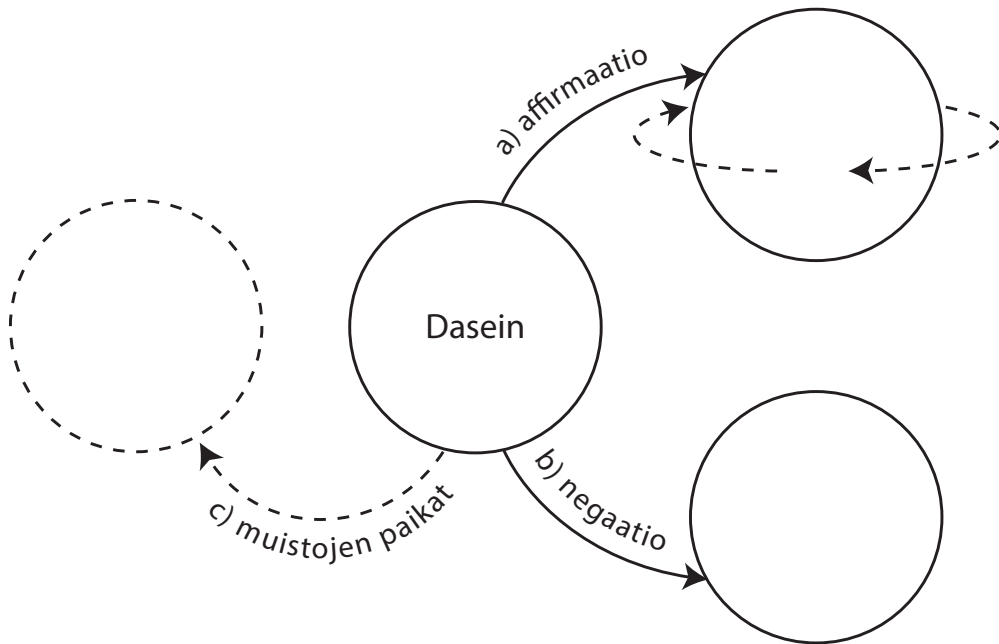
Tarastin *Dasein*-mallissa liike ei suuntaudu ajallisesti ainoastaan eteenpäin, vaan yksilö voi myös haikailla ja muistella aiempaa *Daseinia* (kuva 2).

Tällöin miellekarttaan voidaan merkitä muistojen paikkoja eli kohteita, jotka eivät ole enää fyysisessä todellisuudessa sellaisenaan läsnä. Maantieteelliseen paikan käsitteeseen kuuluvat myös tämänkaltaiset muistojen paikat (Kuusisto-Arponen 2007). Valikoidut muistot muodostavat yksilön mielessä kertomuksen jostakin paikasta. Tällainen kertomus vaikuttaa siihen, miten saman paikan kokee myöhemmin uudestaan. Menneisyyden paikka, joka on säilynyt muistoissa, ei välttämättä enää näytäkään sitä, millaiseksi yksilö on sen kuvitellut (Tani 1997).

Semioottisten paikkojen ”merkkiyttäminen” miellekarttaan: modaliteetit

Jotta edellisessä luvussa mainitun ystäväpiirin jäsenet voivat merkitä esimerkiksi omat mielipaikkansa miellekarttaan, ja ennen kuin he voivat keskustella niistä muiden kanssa, transsendentaaliset ideat on aktualisoitava miellekarttaan merkeiksi. Lähiympäristössä saadut kokemukset on siis ”merkkiytettävä” eli niille on annettava havaittava muoto, jonka ansiosta ne ovat muiden saavutettavissa, tulkittavissa ja keskusteltavissa. Harri Veivon (2000: 198) mukaan ”kokemus on kokijalle itselleenkin mahdollinen tietoisien ajattelun kohde vain merkkiin objektivoituna”. Miellekartassa kokemukset ilmenevät lähiympäristön elementtien eli välittömien objektien ja nuorten toiminnan eli dynaamisten objektien välisenä vuorovaikutuksena, jota karttaan merkityt symbolit kuvastavat (ks. Ojala 2009: 336). Tarastin teoriassa transsendentaalisten ideoiden ”merkkiyttäminen” *Daseiniin* tapahtuu viiden modaliteetin kautta. Modaliteetin käsite periytyy Algirdas Greimasilta (1987), joka tarkoitti sillä puhujan tapoja värittää puhetta omilla toiveillaan, tunteillaan ja varmuudellaan. Modaliteetit ovat välttämättömiä transsendentaalisten ideoiden ja *Daseinin* merkkien maailman yhteensovittamisessa. Tarastin (2004: 113; 2012a: 322–323) semioottisen subjektin roolin korostaminen eksistentiaalisen semiotiikan teoriassa selittyä erityisesti modaliteeteilla, sillä modaliteetit ovat subjektin toimintaa, aktiviteetteja.

Yhtenä eksistentiaalisen semiotiikan tavoitteena on tuoda arvot mukaan semioottiseen keskusteluun. Tarastin mukaan myös arvot sijaitsevat semioottisissa transsendenssissa, josta ne aktualisoituvat *Daseiniin*. Tarasti (2004: 85) ei anna suoraa määritelmää arvolle, vaan käsittelee sitä esimerkiksi Winfrid Nöthin (1995) semiotiikan käsikirjan ja Greimasin ja Courtesin (1986) sanakirjan avulla, keskittyen eettisiin ja esteettisiin arvoihin.

Kuva 2. (a) Affirmaation seurauksena Dasein pyörrähtää ympäri; (b) negaatio; (c) subjekti haikailee entistä Daseinia (Tarasti 2012a: 320 mukailien).

Figure 2. (a) The turn-around of Dasein; (b) negation; (c) the counter-current of Dasein (adapted from Tarasti 2012a: 320).

Edellä mielsimme symbolit transsendentaalisiksi ideoiksi, jotka ovat tunkeutuneet *Daseiniin*. Samalla, kun symbolit ohjaavat nuoria tarkastelemaan lähiympäristön käyttöä erilaisista näkökulmista, ne arvottavat lähiympäristön kohteita: piirtäessään miellekarttaa nuoret tuovat omia arvostuksiaan ja arvojaan näkyviksi eli sen, millaisia paikkoja he arvostavat omassa lähiympäristössään. Transsendentaalisten ideoiden lisäksi symbolit voidaan täten mieltää nuorten paikoille antamiksi merkityksiksi, arvoiksi. Tarastin (2004: 113) mukaan *Daseinin* subjekti on kokonaan vastuussa arvovalinnoistaan eli siitä, mitkä arvot hän modalisoi arvojen ensyklopediasta; tämä on mainitsemaamme subjektin toimintaa, aktiviteetteja. Näin ollen arvot eivät ole eksistentiaalisessa semiotikassa riippuvaisia kontekstista, vaan semioottisen subjektin toiminnasta. Tarasti (2012a: 322) toteaa, että koululla, vanhemmillä ja opettajilla voi olla oma vaikutuksensa nuoren arvomaailmaan, mutta lopulta nuori itse päättää, mitä transsendentaalisia ideoita, arvoja, hän noudattaa. Koska arvoilla on näin suuri merkitys subjektin toimintaan, Tarasti esittää, että arvoja on pidettävät merkityksenantoprosessin eli semioosin alkuperänä (Tarasti 2004: 115).

Vaikka modaliteetteja on enemmän kuin seuraavaksi esiteltävät viisi, kuten esimerkiksi olemisen (*being*) ja tekemisen (*doing*) modaliteetit, kes-

kitymme näihin viiteen modaliteettiin, koska ne kuvaavat prosessia, jossa nuori kytkee arvon, eli piirtää jonkin neljästä symbolista miellekarttaan. Tarastin (2000: 197–198; 2004: 114; 2012a: 322) teoriaa mukailien symbolit voidaan ”merkkiyttää” miellekarttaan seuraavien modaliteettien kautta esimerkiksi seuraavasti:

- (1) Tahtominen (will): nuori haluaa kytkeä tietyn arvon, esimerkiksi mielipaikan symbolin, tiettyyn miellekarttansa kohteeseen.
- (2) Tietäminen (know): nuori tietää tietyn arvon olemassaolon eli hän tietää esimerkiksi, mitä mielipaikalla tarkoitetaan ja mitkä hänen mielipaikkansa lähiympäristössä ovat.
- (3) Voiminen (can): nuori kykenee kytkemään tietyn arvon miellekarttaan. Tämä edellyttää jonkinlaista piirustustaitoa ja sitä, että symbolien määritelmät on ymmärretty oikein. Piirustustaitoa ei kuitenkaan tule korostaa miellekartan teossa, ja piirtämisen lisäksi miellekartan kohteita voi kuvailla myös kirjoittamalla.
- (4) Täytyminen (must): täytyminen merkitsee arvon sisäistämistä, jotta arvo voidaan kokea velvoittavaksi. Tällöinkin miellekartan piirtämisen tulee olla nuoren oma valinta etenkin, jos kysymyksessä on tutkimukseen osallistuminen. Näemme maantieteellisen miellekartan mahdollisuutena tuoda nuorten omaa elämämaailmaa

osaksi maantieteen kouluopetusta, mikä saattaa edesauttaa tämän modaliteetin toteutumista koulukontekstissa.

(5) Uskominen (believe): tämä on kaikkein tärkein modaliteetti, koska transsendentaalisiin ideoihin tulee uskoa ennen kuin niitä voi toteuttaa, eli nuoren tulee kokea, että hänen lähiympäristössään on hänelle jollakin tavoin merkityksellisiä paikkoja.

Z-malli miellekartasta käytävän keskustelun välineenä

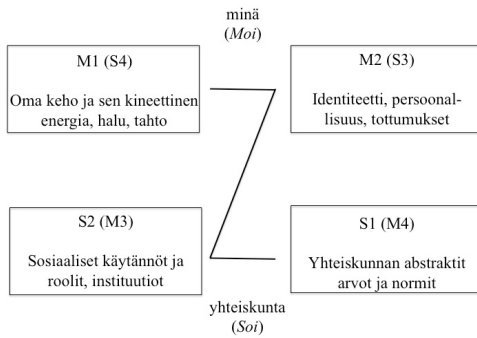
Tähän mennessä olemme tarkastelleet *Daseinin liikkeitä eteen ja taaksepäin* sekä ”merkkiytäneet” näiden liikkeiden ansiosta hahmotetut paikkakokemukset maantieteelliseksi miellekartaksi. Tämä on eksistentiaalisen semiotiikan ensimmäisen vaiheen malli merkityksestä (Tarasti 2012b: 12). Sittemmin Tarasti on kehittänyt teoriaansa kohti nelikenttämallia, jossa paneudutaan yksilön liikkeisiin ”minän” ja yhteiskunnan välillä. Tarasti (2012a: 327–328) käyttää ”minästä” ranskankielistä sanaa *Moi* ja yhteiskunnasta sanaa *Soi*, jolla hän viittaa ”minään” muiden silmin katsottuna. Tarasti (2012a: 330; 2012b: 11) kutsuu nelikenttämalliaan Z-malliksi, koska kirjain ”Z” kuvastaa liikettä mallin neljän kentän eli moodin välillä. Esittelemme Z-mallin moodit (M1, M2, S2, S1) lyhyesti kuvassa 3.

Neljästä moodista huolimatta Z-malli on dynaaminen ja joustava; siinä yksilö on koko ajan liikkeessä konkreettisesta, aistimellisesta kehosta abstrakteihin arvoihin ja normeihin (M1:stä S1:een) tai päinvastoin arvoista ja normeista niiden kehollistumiseen (S1:stä M1:een) (Tarasti 2011: 12; 2012b: 11). Kuten kuva 3 esittää, *Moi* ja *Soi* ovat kummatkin koko ajan läsnä jommankumman dominoidessa toista; kuvassa alisteiset *Moi* ja *Soi* on merkitty sulkeisiin. Tämän johdosta Z-malli yhdistää sekä yksilölliset että kollektiiviset subjektit (Tarasti 2015). Näin tapahtuu myös paikkaan perustuvan identiteetin muodostumisessa: vaikka paikkaan kuuluminen on aina subjektiivinen kokemus, paikkaan perustuva identiteetti muodostuu myös yhteisöllisten kokemusten pohjalta. Jaettujen mielikuvien ansiosta ihmiset kykenevät sosiaaliseen yhteisöön, koska yhteisön jäsenet tulkitsevat maailmaa suunnilleen samalla tavalla (Hall 1997: 18). Tietyllä alueella asuvilla henkilöillä on usein yhteisiä näkemyksiä paikan luonteesta tai paikan hengestä. Tällaiset yleiset mielipiteet alueen luonteesta voivat muotoutua esimerkiksi yhteisen historian tai median välittämien mielikuvien perusteella (Paasi 2003). Esimerkiksi aiemmissa luvuis-

sa mainitsemamme ystäväpiirin mielipaikat ovat osa heidän paikkaan perustuvaa identiteettiään, jota voidaan tarkastella lähiympäristöstä piirretyin maantieteellisen miellekartan avulla. Identiteetin kehittymisen katsotaan siten olevan sosiaalinen prosessi, johon vaikuttavat useat yksilön ja ympäristön ominaisuudet (Hopkins 2010).

Z-mallin avulla miellekarttojen merkityksiä voidaan purkaa tarkastelemalla, mikä moodeista ensisijaisesti vaikuttaa nuoren toimintaan lähiympäristössä. *Moi*-puolen edustamat omat kiinnostuksen kohteet näkyvät nuoren symbolein merkitsemänä semioottisina paikkoina. Semioottiseen paikkaan voi vaikuttaa myös *Soi*-puoli esimerkiksi ostoskeskuksissa (S2) ajan viettämisenä. Tämän lisäksi *Soi*-puoleen voidaan liittää ne miellekartan elementit, joita ei ole merkitty symboleilla; näin välitön objekti rakentaa ikään kuin yhteiskunnalliset kehukset nuoren miellekarttaan. Tällä tarkoitamme esimerkiksi sitä, että vaikka kuvan 1 miellekarttaan piirrettyjä kirkkoa ja ”leipuria” ei ole merkitty symboleilla, ne ovat kuitenkin olemassa yhteiskunnallisina instituutioina (S2) ja miellekartan jäsennyshahvokkoina. *Moi* ja *Soi* vaikuttavat siis siihen, miten nuori käyttää lähiympäristöään. Esimerkiksi harrastukset, rentoutuminen ja leikkiminen liittyvät omaan kehoon (M1) ja ohjaavat nuorta käyttämään lähiympäristön metsiä, viheralueita ja jalkapallokenttiä. Esimerkiksi kuvan 1 miellekartan vasemmalla laidalla oleva metsä on merkitty mielipaikan (M2) symbolilla ja sen kohdalle on kirjoitettu ”rentouttava kiva paikka”. Karttaan piirretty ja nimetty ”kirkonpuisto” on merkitty sekä mielipaikan (M2) että usein oleskellun paikan symboleilla, ja sen kohdalle on lisäksi kirjoitettu ”hengaus”. Sosiaalinen ympäristö, kuten ”kirkonpuistossa” ja ostoskeskuksissa ajan viettäminen, voidaan liittää S2:een.

Samanaikaisesti käyttötarkoitus ja merkitys voi muuttua vuorokauden tai ihmisryhmän mukaan: esimerkiksi kuvan 1 maantieteellisessä miellekartassa ostoskeskukset ovat edustettuina sekä mielipaikkoina (M2) että paikkoina, joita nuori pelkää (M1). Kuvassa 1 kirjoitettu ”Itis” on merkitty mielipaikan (M2) ja usein oleskellun paikan (S2) symboleilla; sen sijaan ”ostariksi” nimetty kohde on merkitty pelon paikaksi, jossa piirtäjän mainitsemat ”juopot” rikkovat yhteiskunnan sääntöjä (S1) iltaisin, minkä takia paikka herättää piirtäjässä pelon tunteita (M1). Muita usein oleskeltuja paikkoja ovat bussipysäkit (S2) ja koulumatkan varrella olevat ystävien tapaamispaikat (S2). Miellekarttaan voi aktualisoida erilaisia arvoja riippuen siitä, mitä tarkoitusta varten kartta piirretään. Jos nuori

Kuva 3. Tarastin Z-malli (Tarasti 2012a: 329 mukaillen).
Figure 3. The Z-model by Tarasti (adapted from Tarasti 2012a: 329).

tietää, että hänen karttansa päättyy tutkijalle, hän saattaa olla vieraskorea ja jättää jotkin asiat piirtämättä (S1). Kartta saattaa olla toisenlainen, jos miellekartta ei päädy tutkijalle, vaan siitä käydään keskustelua maantieteen oppitunnilla luokkahuoneessa (S2) esimerkiksi Z-mallin avulla.

Päätelmät

Maantieteen didaktiikan yhtenä tehtävänä on antaa opettajille välineitä edistää nuorten maantieteellistä ajattelua (Cantell et al. 2012: 297). Tässä artikkelissa olemme pohtineet maantieteellisen ajattelun edistämistä nuorten oman elämiskaiklan avulla. Olemme esitelleet maantieteellisen miellekartan piirtämistä lähiympäristön tutkimisessa ja paikkakokemusten jäsentämisessä. Samalla olemme painottaneet maantieteen oppimisessa lähestymistapaa, jossa maantieteellisiä sisältöjä käsitellään koulussa nuorten oman elämiskaiklan avulla. Ympäristö- ja luonnontieto, maantieto sekä maantiede ovat oppiaineina erityislaatuista sen ansiosta, että on vaikea nimetä sellaista maantieteellistä ilmiötä, jota ei voitaisi tutkia yhdessä lasten ja nuorten kanssa heidän lähiympäristössään saamiaan kokemuksia hyödyntäen. Miellekartta on yksi varteenotettava vaihtoehto tuoda nuorten elämiskaiklan osaksi maantieteellistä oppimista ja tutkimusta. Maantieteellisen miellekartan piirtäminen omasta lähiympäristöstä antaa nuorille aktiivisen roolin maantieteellisessä oppimisprosessissa.

Yksi visuaalisten menetelmien haasteista on tuotettujen esitysten, kuten piirustusten ja valokuvien, tulkinnan vaikeus. Esimerkiksi sisällönanalyysin tekeminen nuorten piirtämille miellekarttoille voi osoittautua hankalaksi, koska opettaja tulkitsee miellekarttaa välittömän objektin ja oppilas dynaamisen objektin näkökulmasta. Vaikka

opettaja ja oppilas katsovat samaa miellekarttaa, kumpikin heistä tulkitsee sitä omana merkkinään. Sen sijaan, että olisimme tehneet jonkinlaisen sisällönanalyysin oppilaiden piirtämille miellekarttoille, olemme keskittyneet tarkastelemaan miellekartan piirtämistä prosessina pohtien, miten tämä prosessi muovaa nuorten maantieteellistä ajattelua ja havaintotapoja.

Eksistentiaalisen semiotiikan konteksti mahdollistaa miellekartan tarkastelun ikään kuin sisältä käsin, sillä opettajan tehtävänä ei ole arvioida nuoren *Daseinin* ja transsendentaalisten ideoiden välistä matkaa. Tästä johtuen näemme eksistentiaalisen semiotiikan antaneen uudenlaisen metakielen visuaalisille menetelmille: eksistentiaalisen semiotiikan avulla voidaan lähestyä visuaalisten esitysten tuotantoprosessia eli vaiheita, jotka edeltävät valmistamista visuaalista esitystä. Miellekartan piirtäminen voi olla nuorelle merkityksellinen kokemus, jonka seurauksena hän kykenee jäsentämään lähiympäristönsä merkityksiä uudella tavalla. Artikkelissamme lähiympäristön paikkakokemusten jäsentämisessä on käytetty symboleja, jotka miellämme Tarastin transsendentaaleiksi ideoiksi.

Tarastin (2004: 22) teoriassa transsendentaaliset ideat muokkaavat *Daseinin* kokemusmaailmaa, johon sisältyvät kaikki *Daseinin* subjektit ja objektit. Tämän pohjalta olemme viitanneet *Daseinilla* sekä lähiympäristöön (objekteihin) että siellä aikaa viettäviin nuoriin (subjekteihin). Kummatkin, sekä lähiympäristö että ystävät, ovat nuorten elämiskaiklan osia. Transsendentaalisten ideoiden ansiosta arkipäiväisinkin paikkakokemus voi muuttua äkkiä ja saada uusia merkityksiä. Olemme päätyneet kutsumaan tätä tapahtumaa semioottiseksi paikaksi. Semioottisen paikan arvo voi aktualisoida nuorelle hänen piirtäessä miellekarttaa, jolloin hän merkitsee sen symbolilla, tai hänen vieraillessa seuraavan kerran lähiympäristössään miellekarttaan piirretyissä mutta symbolilta jätetyissä paikassa. Maantieteen oppitunnilla semioottisia paikkoja voidaan käyttää välineinä esimerkiksi käytäessä läpi tilan ja paikan käsitteitä. Tällöin oppilaat voivat myös suunnitella omia symboleja piirtäessään miellekarttaa.

Semioottiset paikat ”merkkiytetään” miellekarttaan modaliteeteilla. Eksistentiaalisessa semiotiikassa arvoista päädytään modaliteettien kautta merkkeihin; transsendentaalisten ideoiden ja *Daseinin* välillä tapahtuu siten liikettä abstraktista ideasta konkreettiseen merkkiin. Tarastin (2004: 22) pyrkimyksenä onkin ottaa subjekti ja arvot mukaan semioottiseen keskusteluun. Siten Tarasti korostaa subjektin roolia maailman kokemisessa, siinä toi-

mimisessä ja semioottisten tekojen tuottamisessa. Modaliteettien osalta olisi jatkossa mielenkiintoista pohtia erityisesti sitä, miten niitä voidaan avata enemmän oppimisen kontekstissa. Sen jälkeen, kun paikkakokemukset on ”merkkiytetty” miellekarttaan, se voidaan alistaa keskustelulle, jota voidaan käydä esimerkiksi Z-mallin avulla.

Jos transsendentaalisten ideoiden ja *Daseinin* välinen matka mielletään henkilökohtaiseksi prosessiksi, Z-mallia voidaan puolestaan käyttää miellekartasta käytävän keskustelun avaajana tai keskustelua tukevana välineenä. Tämän takia Z-mallilla voidaan nähdä olevan enemmän pragmaattisia seurauksia kuin *Dasein*-mallilla. Z-mallin avulla voidaan esimerkiksi hahmottaa erilaisia profiileja sen mukaan, vaikuttavatko nuoren lähiympäristön käyttötapoihin enemmän ”minään” vai yhteiskuntaan liittyvät ulottuvuudet. Käyttämällä Z-mallia miellekartan merkitysten avaamisessa opettajan ja nuoren ajatuksilla on mahdollisuus kohdata toisensa, jolloin miellekartoista voidaan luoda yhteisiä merkityksiä. Z-mallilla voidaankin havainnollistaa pyrkimystämme tuoda nuorten omaa elämämaailmaa (*Moi*) osaksi maantieteen oppimista ja opetusta (*Soi*) maantieteellisen miellekartan avulla.

Kiitokset

Kiitämme kahta arvioitsijaa sekä Eero Tarastia, Sirpa Tania, Hannele Cantellia, Anna-Kaisa Kuusisto-Arposta, Niclas Sandströmiä ja Maiju Paanasta artikkelin käsikirjoituksen kommentoinnista. Iida Välimaa on kirjoittanut artikkelia osana Helsingin yliopiston ympäristötutkimuksen ja -opetuksen yksikön (HENVI) Ekosysteemipalvelut ja kestävä kaupunkisuunnittelu (ENSURE) -tutkimusohjelmaa.

Lähteet

Cantell, Hannele (2011). Maantieteen opetus globaalin ymmärryksen edistäjänä. *Terra* 123:1, 3–15.

Cantell, Hannele, Rikkinen, Hannele & Tani, Sirpa (2012). Maantieteen ainedidaktiikka tutkimuksen kohteena. Teoksessa Kallioniemi, Arto & Virta, Arja (toim.) *Ainedidaktiikka tutkimuskohteena ja tiedonalana*. Suomen kasvatus-tieteellinen seura, Jyväskylä, 297–316.

Christensen, Pia & Prout, Alan (2002). Working with ethical symmetry in social research with children. *Childhood* 9:4, 477–497.

den Besten, Olga (2010). Local belonging and ‘geographies of emotions’: immigrant children’s experience of their neighbourhoods in Paris and Berlin. *Childhood* 17:2, 181–195.

Duits, Rufus (2012). Tarasti’s existential semiotics. Towards a functional model. *Semiotica* 2012:192, 577–603.

Gillespie, Carol A. (2010). How culture constructs our sense of neighborhood. Mental maps and children’s perceptions of place. *Journal of Geography* 109:1, 18–29.

Greimas, Algirdas J. (1987). *On meaning. Selected writings in semiotic theory*. Frances Pinter, London.

Greimas, Algirdas J. & Courtés, Joseph (1986). *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage 1–2*. Hachette, Paris.

Hall, Stuart (1997). The work of representation. Teoksessa Hall, Stuart (toim.) *Representation. Cultural representations and signifying practices*. Sage & The Open University, London, 13–64.

Heath, Sue, Brooks, Rachel, Cleaver, Elizabeth & Ireland, Eleanor (2009). *Researching young people’s lives*. Sage, London.

Herkman, Juha (2007). *Kriittinen mediakasvatus*. Vastapaino, Tampere.

Hilander, Markus (2012a). Kuvatulkinta ja maantieteellisten merkitysten muodostuminen: nuorten tulkintoja eteläafrikkalaisista ja newyorkilaisista maisemista. *Terra* 124:2, 73–84.

Hilander, Markus (2012b). Nuorten piirustukset maantieteellisten mielikuvien ilmentäjinä. *Terra* 124:3, 218–221.

Hopkins, Peter E. (2010). *Young people, place and identity*. Routledge, London.

Jokela, Salla (2011). Building a facade for Finland: Helsinki in tourism imagery. *Geographical Review* 101:1, 53–70.

Kiilakoski, Tomi, Kivijärvi, Antti, Gretscher, Anu, Laine, Sofia & Merikivi, Jani (2011). Nuorten tilat. Teoksessa Määttä, Mirja & Tolonen, Tarja (toim.) *Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään*. Hakapaino, Helsinki, 57–91.

Kress, Gunther (2001). Sociolinguistics and social semiotics. Teoksessa Copley, Paul (toim.) *The Routledge companion to semiotics and linguistics*. Routledge, London, 66–82.

Kupiainen, Reijo & Sintonen, Sara (2009). *Medialukutaidot osallisuus mediakasvatus*. Palmenia & Helsinki University Press, Helsinki.

Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2007). Sotalapsien paikka(tunne). *Alue ja Ympäristö* 36:2, 3–17.

Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2012). Tilallinen arki, visuaaliset menetelmät ja tutkijan rooli. *Terra* 124:3, 214–215.

Kymäläinen, Päivi (2005). *Geographies in writing. Re-imagining place*. Nordia Geographical Publications 34:3.

Luoto, Ilkka (2008). *Paikan teksti ja niiden henki. Jobdatus geosemiotiikkaan – matkakertomus paikan kulttuuriseen ytimeen*. Nordia Geographical Publications 37:2.

Lynch, Kevin (1960). *The image of the city*. MIT Press, Cambridge.

Merrell, Floyd (2001). Charles Sanders Peirce’s concept of the sign. Teoksessa Copley, Paul (toim.) *The Routledge companion to semiotics and linguistics*. Routledge, London, 28–39.

Mitchell, Claudia, Theron, Linda, Stuart, Jean, Smith, Ann & Campbell, Zachariah (2011). Drawing as research method. Teoksessa Theron, Linda, Mitchell, Claudia, Smith, Ann & Stuart, Jean (toim.) *Picturing research. Drawing as visual methodology*. Sense, Rotterdam, 19–36.

Mitchell, Thomas W. J. (1994). *Picture theory. Essays on verbal and visual representation*. The University of Chicago Press, Chicago.

Nöth, Winfried (1995). *Handbook of semiotics*. Indiana University Press, Bloomington.

Ojala, Juha (2009). *Space in musical semiosis. An abductive theory of the musical composition process*. International Semiotics Institute, Imatra.

- Paasi, Anssi (2003). Region and place: Regional identity in question. *Progress in Human Geography* 27:4, 475–485.
- Peirce, Charles S. (1998). *The essential Peirce*. Indiana University Press, Bloomington.
- Rose, Gillian (2012). *Visual methodologies. An introduction to the interpretation of visual materials*. Sage, London.
- Rossi, Leena-Maija & Seppä, Anita (2007). Lukijoille ja katsojille. Teoksessa Rossi, Leena-Maija & Seppä, Anita (toim.) *Tarkemmin katsoen. Visuaalisen kulttuurin lukukirja*. Gaudeamus, Helsinki, 7–13.
- Soini, Katriina (2001). Exploring human dimensions of multi-functional landscapes through mapping and map-making. *Landscape and Urban Planning* 57:3–4, 225–239.
- Stenvall, Elina (2013). Osallistu, osallista, ole osallinen – mistä oikein on kyse? *Versus* 3:2, 1–2.
- Tani, Sirpa (1997). Maantiede ja kuvien todellisuudet. Teoksessa Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino, Tampere, 211–226.
- Tani, Sirpa (2012). Arkiympäristöt maantieteen opetuksessa: Liikkeelle! -verkkopalvelu yhdistää fyysiset ja virtuaaliset oppimisympäristöt. *Natura* 49:3, 2–5.
- Tani, Sirpa (2014). The right to be seen, the right to be shown. Ethical issues regarding the geographies of hanging out. *Young* 22:4, 361–379.
- Tarasti, Eero (2000). *Existential semiotics*. Indiana University Press, Bloomington.
- Tarasti, Eero (2004). *Arvot ja merkit*. Gaudeamus, Helsinki.
- Tarasti, Eero (2011). Ehdotus esittävien taiteiden teoriaksi. *Synteesi* 30:4, 2–32.
- Tarasti, Eero (2012a). Existential semiotics and cultural psychology. Teoksessa Valsiner, Jaan (toim.) *The Oxford handbook of culture and psychology*. Oxford University Press, Oxford, 316–343.
- Tarasti, Eero (2012b). Onko kukaan nähnyt syvärakennetta? *Synteesi* 31:2, 10–12.
- Tarasti, Eero (2015; tulossa). *Sein und schein. Explorations in existential semiotics*. De Gruyter.
- Thomson, Pat (2008). Children and young people: voices in visual research. Teoksessa Thomson, Pat (toim.) *Doing visual research with children and young people*. Routledge, London, 2–19.
- Veivo, Harri (2000). Juhani Ahon Juha: Kertomus kollektiivisen merkityksen (väki)vallasta. Teoksessa Tarasti, Eero (toim.) *Ymmärtämisen merkit: samuuden ja toisenden ikoneja suomalaisessa kulttuurissa*. International Semiotics Institute, Imatra, 196–209.
- Wiegand, Patrick (2006). *Learning and teaching with maps*. Routledge, London.